

Dr Anna Barwińska-Małajowicz

Dr inż. Waldemar Kalita

Dr inż. Katarzyna Puchalska

Katedra Teorii Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Rzeszowski

Regionalne zróżnicowanie przedsiębiorczości i inwestycji zagranicznych a odpływ rodzimej siły roboczej za granicę

WPROWADZENIE

Podniesienie poziomu warunków życia i wzrost dochodu związane jest ze wzrostem inwestycji, napływem kapitału zagranicznego oraz poziomem przedsiębiorczości w regionie [Pakulska, 2004, s. 11]. Czynniki te są traktowane jako jedno z najsilniej oddziałujących na funkcjonowanie regionalnych struktur gospodarczych oraz na stopień ich wykorzystania. Niewykorzystane zasoby czynników produkcji – pozostające jako „bezrobotne” – są w warunkach funkcjonowania otwartego rynku przedmiotem migracji zarówno wewnątrzregionalnych, wewnątrz krajowych, jak i międzynarodowych. Celem opracowania jest wskazanie na zakres zmian zachodzących w poziomie inwestycji zagranicznych, przedsiębiorczości, bezrobocia i migracji czynnika pracy w województwie podkarpackim. Równocześnie starano się wskazać zakres zróżnicowania przestrzennego badanych zjawisk w układzie jednostek na szczeblu powiatów.

Podkarpacie w porównaniu z innymi województwami nie należy do najsilniej atrakcyjniejszych regionów w kraju z punktu widzenia przedsiębiorstw zewnętrznych; posiada jednak kilka istotnych dla nich atutów, jak np. dobrze rozwinięte szkolnictwo wyższe w stolicy regionu – Rzeszowie, skupienie w regionie firm szeroko pojętego przemysłu lotniczego (Dolina Lotnicza), atrakcyjność środowiska naturalnego, połączenie lotnicze z Europą dzięki funkcjonowaniu lotniska pasażerskiego w Jasionce, jak również międzynarodowe połączenie lądowe między Ukrainą a Europą Zachodnią oraz bliskość granicy z Ukrainą. W powyższym kontekście istotna staje się także analiza problematyki zagranicznych migracji zarobkowych Polaków, gdyż kwestia odpływu polskich pracowników za granicę dotyczy przede wszystkim regionów południowej i wschodniej Polski.

INWESTYCJE I PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W TEORII ROZWOJU GOSPODARCZEGO

Podjmując próbę wytłumaczenia pojęcia bezpośrednich inwestycji zagranicznych należy zacząć od sformułowania, co to jest „inwestycja”. Według W. Kraszewskiego [2004, s. 18] „inwestycje to przedsięwzięcia, których istotą jest teraźniejsze wyrzeczenie dla przyszłej korzyści. Teraźniejszość jest względnie pewna, podczas gdy przyszłość jest niewiadomą. Z tego powodu inwestycje są poświęceniem pewnego dla niepewnej przyszłości”. Przedsiębiorcy dążąc do maksymalizacji zysku inwestują za granicą w warunkach bardziej sprzyjających, ale nie do końca pewnych. Według M. Guzka „zagraniczna inwestycja bezpośrednia jest to lokata kapitału w przedsiębiorstwie zagranicznym, połączona z kontrolowaniem tego przedsiębiorstwa, w celu osiągnięcia zysku i innych korzyści” [Guzek, 2006, s. 114]. Zaś E. Czerwieniec [1999, s. 9] pod pojęciem bezpośrednich inwestycji zagranicznych rozumie „formę długoterminowych lokat kapitałowych wywołujących trwały wpływ na zarządzanie działalnością produkcyjną przedsiębiorstwa zlokalizowanego w innym kraju niż kraj stałego osiedlenia inwestora i osiąganie zysków z tego tytułu”. P. Krugman i M. Obstfeld [2003, s. 94] określają bezpośrednie inwestycje zagraniczne jako „międzynarodowy transfer kapitału w celu utworzenia w innym kraju filii i sprawowania nad nią kontroli”.

Instytucje monitorujące napływ BIZ do Polski opierają się jednak głównie na zaleceniach Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) i Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Według MFW, inwestycja bezpośrednia to taka inwestycja, która podejmowana jest w celu uzyskania trwałego wpływu na działalność przedsiębiorstwa w innym kraju. Inwestor ma na celu trwałe zarządzanie tą firmą. Definicja ta jednak wydaje się zbyt ogólna i w różnych krajach była odmiennie interpretowana, co prowadziło do rozbieżności w klasyfikacji inwestycji jako bezpośrednie lub portfelowe [Pilarska, 2005, s. 9]. Często prowadziło to do sytuacji, w której wartość bezpośrednich inwestycji napływających do danego kraju istotnie różniła się od tzw. statystyk lustrzanych, czyli „podjętych inwestycji deklarowanych przez kraje inwestujące” [Model..., 1998, s. 11].

W celu wyeliminowania tego błędu i ujednolicenia danych statystycznych w porównaniach międzynarodowych, jak podaje Pilarska [2005, s. 9] OECD stworzyła wzorcową definicję inwestycji bezpośrednich (*benchmark definition of foreign direct investments*). Mówi ona o trwałym wpływie inwestora bezpośredniego na podmiot gospodarczy w innym kraju, co zarazem powoduje długotrwały związek między inwestorem a podmiotem inwestycji. Ważnym aspektem jest fakt, że zagraniczny inwestor musi posiadać „co najmniej 10% akcji zwykłych lub uprawnienia do 10% praw głosu na Walnym Zgromadzeniu Akcjonariuszy, albo w inny sposób posiada efektywny wpływ na zarządzanie przedsiębiorstwem” [Dziworska, 1996, s. 6], by być uznanym za inwestora bezpośred-

niego. Przez sformułowanie „inny sposób” rozumie się takie umowy jak umowa licencyjna, kontrakt menedżerski czy porozumienia franszyzowe lub partnerskie. Formy te nazywane nieudziałowymi są trudne do pomiaru i nie są objęte statystykami BIZ [UNCTAD, 2002, s. 9].

Główny Urząd Statystyczny (GUS) wprowadza nieco odmienną klasyfikację podmiotów uznawanych za odpowiadające definicji zagranicznych inwestorów bezpośrednich. W klasyfikacji GUS minimalny udział podmiotu zagranicznego w przedsiębiorstwie, by był on uznany za inwestora bezpośredniego wynosi 1%, dlatego statystyki mogą się zdecydowanie różnić od statystyk przygotowywanych przez inne instytucje. Badania statystyczne obejmują spółki kapitałowe i z ograniczoną odpowiedzialnością niezależnie od wielkości udziału kapitału zagranicznego. Z tego powodu liczba takich spółek w Polsce w statystykach GUS jest tak wysoka, na koniec 2002 r. działało aż 14 777 przedsiębiorstw tego typu [*Działalność gospodarcza spółek...*, 2003, s. 9].

W literaturze przedmiotu znaleźć można bardzo wiele teorii próbujących wyjaśnić, dlaczego inwestorzy lokują posiadane kapitały za granicą. Nie ma jednak jednej dominującej teorii, która w pełni tłumaczyłaby wszystkie aspekty tego zjawiska. Istniejące teorie jednak nie rywalizują ze sobą, a uzupełniają się nawzajem. Wśród tych najbardziej znaczących warto wymienić: teorię niedoskonałości rynku, kosztów transakcji, internalizacji, lokalizacji, czy cyklu życia produktu i teorię eklektyczną.

W teorii ekonomii i w praktyce gospodarczej zdecydowanie przeważa pogląd, jak podaje Witkowska [1996, s. 70], o generalnie pozytywnym wpływie inwestycji zagranicznych na gospodarkę przyjmującą te inwestycje. Wpływ inwestycji zagranicznych na gospodarkę regionu zaznacza się w sposób bezpośredni i pośredni. Bezpośrednie efekty zagranicznego inwestowania obejmują:

- 1) napływ kapitału umożliwiającego restrukturyzację gospodarki regionu, wzrost produkcji i zatrudnienia,
- 2) wdrożenie nowych technologii do przedsiębiorstw,
- 3) zastosowanie nowoczesnych metod organizacji i zarządzania,
- 4) poprawę jakości produkcji,
- 5) wzrost i dywersyfikację eksportu,
- 6) wpływ na lokalne środowiska biznesu,
- 7) wpływ na stan środowiska naturalnego,
- 8) podniesienie kwalifikacji zawodowych i wzrost poziomu wynagrodzeń,
- 9) wpływ na konkurencję na rynku regionalnym.

Poza tym zagraniczne inwestycje, jak podaje Limański [2003, s. 17] w znacznym stopniu przyczyniają się do wypełnienia wielu luk w gospodarce kraju przyjmującego:

- luki „zasobów”, tj. luki pomiędzy pożądanym poziomem inwestycji a wysokością oszczędności krajowych;

- luki „wymiany zagranicznej”, tj. luki pomiędzy potrzebami w zakresie wymiany a dochodami netto uzyskanymi z eksportu;
- luki w „zarządzaniu i umiejętnościach”, polegającej na dostarczeniu pozytywnych i efektywnych wzorów w zakresie przedsiębiorczości i zarządzania;
- luki „wydajności”, polegającej na zmuszeniu przedsiębiorstw rodzimych do większej efektywności i innowacyjności;
- luki „podatkowej” – podatki płacone przez inwestorów zagranicznych umożliwiają rządowi kraju przyjmującego BIZ koncentrowanie publicznych zasobów finansowych.

Wśród korzyści, jakie niesie za sobą napływ kapitału zagranicznego, na szczególne podkreślenie zasługuje przyspieszenie transformacji systemowej oraz podniesienie poziomu konkurencyjności gospodarki. Zagraniczni partnerzy wchodząc w kooperację z polskimi przedsiębiorstwami wnoszą kapitał, technologię, kwalifikacje, nowoczesne metody zarządzania, organizacji i marketingu.

ZMIANY W INWESTYCJACH ZAGRANICZNYCH I PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Dynamiczny wzrost wartości bezpośrednich inwestycji zagranicznych rozpoczął się jednak od połowy lat 80. XX wieku. W 1985 r. na świecie zainwestowano nieco poniżej 60 mld USD, w 1998 r. napływ BIZ wyniósł niemal 670 mld USD, a w 2000 r. sięgnął prawie 1,3 bln USD. Na początku lat 90. XX w. i na początku XXI wieku miały miejsce dwa załamania tendencji zwykłej, które były spowodowane zahamowaniem ogólnoświatowej dynamiki wzrostu gospodarczego. W 2001 r. wartość BIZ wyniosła 735 mld USD, a mimo to była wyższa niż w 1998 r. [UNCTAD, 2002, s. 9].

Tabela 1. Podmioty gospodarcze i podmioty z udziałem kapitału zagranicznego według powiatów na 10 tys. mieszkańców w województwie podkarpackim w latach 2004–2007

Wyszczególnienie	2004		2005		2006		*2007	
	A	B	A	B	A	B	A	B
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Województwo ogółem	665,19	3,23	662,73	3,52	670,56	3,65	673,84	3,85
– dębicki	545,10	3,10	549,65	3,24	569,89	3,25	574,26	3,55
– kolbuszowski	462,70	0,81	467,31	0,49	484,85	0,49	495,77	0,81
– leżajski	511,88	1,73	507,54	1,88	514,16	1,88	523,12	2,02
– łańcucki	661,52	4,13	642,43	3,86	648,97	3,86	661,18	3,73
– kielecki	672,67	4,28	662,86	4,80	668,47	4,28	675,53	4,28

1	2	3	4	5	6	7	8	9
– niżański	511,35	0,60	514,13	0,89	523,70	0,75	535,32	0,60
– ropczycko-sędziszowski	531,08	3,94	536,80	3,93	551,47	4,07	553,30	4,35
– rzeszowski	588,19	2,26	552,31	2,39	588,42	2,76	578,01	2,76
– stalowowolski	766,78	4,10	774,15	4,30	778,49	4,23	784,47	4,50
– tarnobrzeski	599,49	1,11	584,68	1,49	593,67	2,05	599,44	2,23
Miasta na prawach powiatu:								
Rzeszów	1171,05	8,93	1159,84	9,46	1136,82	9,54	1148,32	10,40
Tarnobrzeg	1082,22	7,59	1054,97	8,78	1048,00	9,60	1046,20	9,80
Krosno	1055,56	6,87	1065,94	7,74	1076,31	9,22	1083,44	9,64
Przemyśl	951,99	7,22	948,60	8,37	939,05	9,24	932,49	9,84
Pozostałe powiaty (11)	573,40	1,78	581,44	2,04	585,32	2,09	586,93	2,21

A – liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców

B – liczba podmiotów z kapitałem zagranicznym na 10 tys. mieszkańców

* 2007 r. – dane z końca III kwartału

A – liczba przedsiębiorstw ogółem

B – liczba przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Biuletyn Statystyczny woj. podkarpackiego – IV kwartał 2004, 2005, 2006, 2007*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Wartość wszystkich bezpośrednich inwestycji zagranicznych, które napływały do województwa podkarpackiego do 2005 roku, osiągnęła poziom 2726,6 mln USD. Natomiast w samym 2005 roku zainwestowano na Podkarpaciu 306,2 mln USD. Udział regionu w napływie kapitału zagranicznego do Polski kształtuje się na poziomie ok. 3%. Jest on mniejszy niż udział regionu w liczbie ludności kraju (5,5%) oraz w tworzeniu produktu krajowego brutto (4%). Tak niski udział Podkarpacia spowodowany jest głównie brakiem większych inwestycji w sektorze usług, a udział regionu w inwestycjach w tym sektorze w Polsce wynosi 0,3%. Jest to zdecydowanie mniej niż w handlu, gdzie inwestycje te stanowią 2%, jak i w działalności przemysłowej – 6,8% [Sobala-Gwosdz, 2006, s. 12].

Napływ do regionów inwestycji zagranicznych związany jest z istniejącym na danym obszarze klimatem inwestycyjnym oraz z poziomem przedsiębiorczości mieszkańców. O ile wielkość napływu środków na inwestycje zróżnicowana jest rozmiarami prowadzonej działalności, to poziom przedsiębiorczości w najprostszy sposób da się zmierzyć określając liczbę przedsiębiorstw działających na danym obszarze do liczby mieszkańców. Zmiany wskaźników nasycenia powiatów województwa podkarpackiego przedsiębiorstwami oraz podmiotami z kapitałem zagranicznym w latach 2004–2007 (liczba przedsiębiorstw na 10 tys. mieszkańców) określono obliczając dane do tabeli 1.

Uzyskane wyniki wskazują iż najwyższe nasycenie przedsiębiorstwami oraz podmiotami z kapitałem zagranicznym występuje w Rzeszowie i pozostałych byłych miastach wojewódzkich, podczas gdy w pozostałych badanych powiatach wskaźniki nasycenia były na poziomie o około 40% niższym niż w dużych miastach. Równocześnie widać tendencję do obniżania się w dużych miastach wskaźników nasycenia przy rosnącym poziomie tego wskaźnika w województwie oraz w powiatach stalowowolskim, mieleckim, łańcuckim i ropczycko-sędziszowskim

Liczba zarejestrowanych w województwie podkarpackim spółek z udziałem kapitału zagranicznego przekroczyła w grudniu 2005 roku 735. W porównaniu z wszystkimi takimi firmami w Polsce jest to zaledwie 1,4%. Powodem niewielkiej liczby firm na Podkarpaciu jest oddalenie od granicy niemieckiej, skąd pochodzi 35% BIZ w Polsce. Oprócz firm mających siedzibę na terenie Podkarpacia, istnieją również udziały ok. 120 przedsiębiorstw zagranicznych, które mają siedziby w innych regionach Polski.

Województwo podkarpackie, podobnie jak małopolskie, charakteryzuje duży udział nakładów poniesionych przez największych inwestorów. Pięciu największych zagranicznych inwestorów odpowiada za 1/3 wszystkich nakładów na Podkarpaciu, podczas gdy w Polsce jest to wartość o połowę mniejsza. Prawie połowa inwestycji została dokonana przez dziesięciu największych inwestorów, a w Polsce tylko 1/4. Rozkład wielkości nakładów poniesionych przez poszczególnych inwestorów może wskazywać na poziom rozwoju województwa i jego atrakcyjność dla kapitału zagranicznego. Im struktura wielkościowa bardziej zróżnicowana i mniejsza dominacja pojedynczych dużych inwestorów, tym wyższy poziom rozwoju, większa atrakcyjność i wyższe inwestycje. Udział form inwestowania w okresie 1989–2005 w całości napływu bezpośrednich inwestycji w województwie podkarpackim kształtował się następująco: na inwestycje *greenfield* przypadło ok. 39%, nabycie akcji lub udziałów w procesie prywatyzacji pochłonęło 27%, na przejęcia przeznaczono 13%, natomiast na nakłady w firmach nabytych w latach wcześniejszych przypadło 22%.

Rozpatrując napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych w podziale na sektory gospodarki, w latach 1989–2005, od razu można za Sobalą-Gwosdz [2006, s. 12] zauważyć, że zdecydowanie dominuje przemysł, do którego trafiło niemal 90% kapitału zagranicznego w regionie. W sektorze tym największy kapitał zagraniczny trafił do przetwórstwa przemysłowego, aż 83,4%, natomiast w mniejszym stopniu do zaopatrywania w energię, tylko 5,7%. Drugim sektorem, pod względem wartości inwestycji, jest handel, który zagarnął 7,1% całości inwestycji w regionie. Pozostałe działalności gospodarcze przyciągnęły zaledwie 3,6% kapitału zagranicznego, z czego najwięcej przypadło na transport, magazynowanie i łączność. W samym 2005 roku także dominowały nakłady przeznaczone na przemysł, choć ich udział był mniejszy i wyniósł 76,7%. Udział

handlu w całości BIZ w regionie natomiast wzrósł i w 2005 roku osiągnął poziom 14,3%. W transport i łączność zainwestowano 8,6%.

Analizując strukturę bezpośrednich inwestycji zagranicznych na Podkarpaciu ze względu na kraj pochodzenia kapitału, zdecydowany prym wiedzie USA. Z tego kraju napłynął do województwa w roku 2005 kapitał o wartości 1 239 mln USD. Na drugim miejscu znalazły się Niemcy z inwestycjami o wartości 380 mln USD, kolejna była Austria z kapitałem 334 mln USD, na miejscu czwartym uplasowała się Francja, która na Podkarpaciu zainwestowała 191 mln USD, następna była Wielka Brytania z kwotą inwestycji 136 mln USD. W regionie niewiele, w stosunku do Polski, jest inwestycji holenderskich. Wartość kapitału zainwestowanego przez Holendrów w Polsce stanowi 13,8% całości BIZ, natomiast w regionie zaledwie 2,7%. Podobnie jest z inwestycjami włoskimi i belgijskimi. W Polsce ich udział wynosi odpowiednio 5,1% i 3,6%, natomiast na Podkarpaciu jest to tylko 2,3% i 0,2%. Z krajów graniczących z Podkarpaciem, czyli z Ukrainy i Słowacji, napływają do regionu śladowe ilości kapitału w formie BIZ. Mali i średni inwestorzy zagraniczni, czyli ci inwestujący kapitał do 1 mln USD (mali) i do 5 mln USD (średni), wykazują się w województwie podkarpackim przeciętną aktywnością na tle kraju. Ich udział w inwestycjach ogółem wyniósł na Podkarpaciu 5,4%, natomiast w Polsce 6,5%. W przypadku tych inwestycji przeważa w regionie kapitał niemiecki i amerykański, który stanowi 46,7%. Najwięcej firm pochodzi z Niemiec, jest ich 56. Spore inwestycje ponieśli również mali i średni przedsiębiorcy z Włoch, Francji i Portugalii. Biorąc pod uwagę bezpośrednie inwestycje zagraniczne w formie greenfield, dominuje kapitał austriacki, o wartości ponad 280 mln USD. Bardzo dużą wartość posiadały również inwestycje tego typu podjęte przez inwestorów niemieckich. Ich wartość, 239 mln USD, jest w odróżnieniu od kapitału austriackiego, wypracowana przez 22 firmy działające na Podkarpaciu.

Celem określenia stopnia koncentracji inwestycji zagranicznych w powiatach województwa podkarpackiego posłużono się wskaźnikiem koncentracji Herfindhala-Hirschmana (HHI)

$$HHI = \sum_{i=1}^n S_i^2 \quad (1)$$

gdzie: S_i^2 to procentowy udział podmiotów z kapitałem zagranicznym w liczbie podmiotów w badanej jednostce.

Wartość wskaźnika HHI zawiera się w przedziale od 0 do 10 000, a udział firm w procentach od 0 do 100%. Wartości bliskie zero oznaczają duże rozproszenie analizowanego zjawiska natomiast bliskie 10 000 pełną koncentrację zjawiska. Wybór wskaźnika został podyktowany brakiem danych umożliwiających obliczenie innych wskaźników.

Tabela 2. Stopień koncentracji inwestycji zagranicznych (HHI) w powiatach woj. podkarpackiego w latach 2004–2007

Podregiony i powiaty	2004		2005		2006		*2007	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Powiaty:								
– dębicki	0,6	0,36	0,6	0,36	0,57	0,32	0,62	0,38
– kolbuszowski	0,2	0,04	0,1	0,01	0,10	0,01	0,16	0,03
– Leżajski	0,3	0,09	0,4	0,16	0,37	0,13	0,39	0,15
– łańcucki	0,6	0,36	0,6	0,36	0,59	0,35	0,56	0,32
– kielecki	0,6	0,36	0,7	0,49	0,64	0,41	0,63	0,40
– niżański	0,1	0,01	0,2	0,04	0,14	0,02	0,11	0,01
– ropczycko-sędziszowski	0,7	0,49	0,7	0,49	0,74	0,54	0,79	0,62
– rzeszowski	0,4	0,16	0,4	0,16	0,47	0,22	0,48	0,23
– stalowowolski	0,5	0,25	0,5	0,25	0,54	0,29	0,57	0,33
– tarnobrzeski	0,2	0,04	0,2	0,04	0,35	0,12	0,37	0,14
Miasta na prawach powiatu:								
Rzeszów	0,8	0,64	0,8	0,64	0,84	0,70	0,91	0,82
Tarnobrzeg	0,7	0,49	0,8	0,64	0,92	0,84	0,94	0,88
Krosno	0,6	0,36	0,7	0,49	0,86	0,73	0,89	0,79
Przemysł	0,7	0,49	0,9	0,81	0,98	0,97	1,05	1,11

* 2007 r. – dane z końca III kwartału

A – udział firm z kapitałem zagranicznym w ogólnej liczbie firm w regionie, powiecie

B – wartość wskaźnika HHI

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Z analizy danych tabeli 2 można zauważyć znaczącą koncentrację inwestycji zagranicznych na obszarze dużych miast oraz znaczące wyróżnianie się na tym tle powiatów ropczycko-sędziszowskiego, mieleckiego, dębickiego i stalowowolskiego. W gospodarce procesom koncentracji działalności społeczno-gospodarczej towarzyszą także procesy dekoncentracji. Procesy te są wyrazem zależności zachodzących pomiędzy wielkością firm a wykorzystaniem istniejących zasobów czynników wytwórczych zlokalizowanych w sposób zdecydowanie bardziej równomierny.

Pięć powiatów województwa podkarpackiego: mielecki, miasto Rzeszów, dębicki, leżajski i jarosławski, w których mieszka niecałe 30% ludności, skupia w swoich granicach 70% inwestycji zagranicznych. Jednak w każdym powiecie dominuje inny typ inwestycji. Mielec, który przyciągnął największą wartość kapitału, 523 mln USD, przyciągnął wiele nowych przedsięwzięć dzięki istnieniu Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Rzeszów oprócz inwestycji przemysłowych, oferuje szeroki rynek zbytu dla nowych inwestycji w handlu i usługach. Duże inwestycje w powiecie dębickim i leżajskim są wynikiem prywatyzacji, a następnie dodatkowych nakładów w firmach funkcjonujących tu przed 1990 rokiem. Sytuacja w powiecie jarosławskim jest podobna, przy czym wysoką

wartość inwestycji spowodowała jedna, duża inwestycja *greenfield*. W kolejnych sześciu powiatach inwestycje przewyższały 50 mln USD. Były to powiaty: miasto Krosno, z wartością inwestycji 134 mln USD, stalowowolski, w którym zainwestowano 128 mln USD, ropczycko-sędziszowski, tarnobrzelski, łańcucki i sanocki. Wszystkie te wspomniane powiaty skupiają na swoim terenie 90% wszystkich inwestycji, przy udziale ludności przekraczającym 50%. Siedem powiatów położonych głównie na południu i wschodzie województwa, czyli: brzozowski, lubaczowski, leski, strzyżowski, krośnieński, bieszczadzki i przemyski, łącznie przyciągnęły inwestycje o wartości nie przekraczającej nawet 27 mln USD. Wynika z tego, że powiaty te skupiły razem zaledwie 1% nakładów kapitału zagranicznego w województwie. Jest to bardzo słaby wynik, biorąc pod uwagę, że tereny te zamieszkuje 20% społeczeństwa regionu. W Tarnobrzegu i Przemyśle zanotowano inwestycje po 22 mln USD. W porównaniu z innymi miastami grodzkimi są tam niewielkie inwestycje w przemyśle.

Inwestycje *greenfield* są odzwierciedleniem atrakcyjności inwestycyjnej poszczególnych terenów. W województwie podkarpackim do końca 2005 roku uruchomiono 240 nowych placówek, z czego około 75 stanowiły zakłady przemysłowe, a około 110 to nowe sklepy, hurtownie i stacje benzynowe. Rozmieszczenie inwestycji tego typu w województwie jest bardzo nierównomierne, gdyż różne miejsca w regionie charakteryzują się różną atrakcyjnością inwestycyjną. Nowe zakłady o wartości powyżej 0,5 mln USD powstały na terenie 33 gmin. Absolutnym liderem w tym względzie jest Mielec, w którym wartość inwestycji oszacowano na 440 mln USD, czyli 4 razy więcej niż w stolicy regionu, Rzeszowie. W Nowej Sarzynie również wartość inwestycji przewyższyła Rzeszów i osiągnęła 140 mln USD, co było wynikiem jednej dużej inwestycji. Grupę gmin, w których kapitał zagraniczny przekroczył 100 mln USD, zamyka Stalowa Wola. Krosno, Sędziszów Małopolski i Nisko charakteryzują się inwestycjami o łącznej wartości pomiędzy 30 a 50 mln USD, natomiast od 10 do 20 mln USD przyciągnęły: Jarosław, Tarnobrzeg, Przemyśl oraz podrzeszowskie gminy wiejskie Krasne i Chmielnik. Nieco niższe inwestycje, na poziomie od 5 do 10 mln USD, odnotowały: Jasło, Dębica, Sanok i Przeworsk.

Cechy miejsc, takie jak położenie, liczba mieszkańców czy kwalifikacje pracowników mają odmienną siłę przyciągania dla różnych typów działalności. Inwestycje, które nastawione są na lokalny i regionalny rynek zbytu, czyli na przykład handel, lokowane są zazwyczaj w dużych miastach. Aż 97% inwestycji handlu i 81% w pozostałych branżach usługowych skupiona jest w Rzeszowie i większych miastach województwa oraz w ich strefach podmiejskich. Inwestycje tego typu w mniejszych miastach i na terenach wiejskich poza strefami podmiejskimi są znikome. Również inwestycje przemysłowe lokowane są w większych miastach regionu. Duże ośrodki miejskie skupiają aż dwie trzecie tych inwestycji. Natomiast na terenach wiejskich ulokowano 10% inwestycji *greenfield* w przemyśle. Ogólnie rzecz biorąc przyciąganie inwestorów przez wiejskie

tereny znajdujące się w okolicy większych miast jest niewielkie. Wyjątkiem są okolice Rzeszowa, jednak lokowanie tam inwestycji związane jest z brakiem terenów inwestycyjnych w samym mieście, a nie z większą atrakcyjnością inwestycyjną terenów podmiejskich.

Rola głównej arterii komunikacyjnej w regionie, drogi E4 i magistrali kolejowej Kraków – Rzeszów – Przemyśl, jest umiarkowana. W odległości do 30 km od niej zlokalizowanych jest 20% inwestycji, jednak zdecydowana większość w ośrodkach miejskich. Duże znaczenia według Micka [2005, s. 47–65] mają natomiast Specjalne Strefy Ekonomiczne, które przyciągnęły 68% nowych inwestycji przemysłowych regionu. To właśnie z powodu istnienia SSE powiat mielecki zajmuje czołową pozycję w zakresie przyciągania inwestycji zagranicznych. Na tym przykładzie widać, że obszary uprzywilejowane ekonomicznie odgrywają znaczną rolę w przyciąganiu inwestorów zagranicznych do województwa podkarpackiego.

Inwestorzy wybierają na miejsce lokalizacji swoich inwestycji głównie tereny, w których inwestycje już istnieją. Przez to niektóre regiony województwa są faworyzowane, a inne nie. Skutkiem takiego rozmieszczenia inwestycji jest pogłębianie się różnic w poziomie rozwoju gospodarczego terenów województwa podkarpackiego. Można jednak mieć nadzieję, że z czasem przedsiębiorcy zagraniczni będą rozprzestrzeniać swoje inwestycje również na tereny peryferyjne.

POAKCESYJNE PRZEMIANY W POZIOMIE BEZROBOCIA I MIGRACJI CZYNNIKA PRACY NA PODKARPACIU

Zmieniająca się struktura inwestycji powoduje, iż w coraz większym stopniu przyczyniają się one do poprawy sytuacji na rynku pracy kraju importującego kapitał zagraniczny. Analiza stopy bezrobocia w Polsce w okresie jej członkostwa w UE wykazuje, że poziom bezrobocia uległ w ostatnich trzech latach zdecydowanemu zmniejszeniu.

Listopad 2007 r. był kolejnym miesiącem, w którym odnotowano spadek liczby bezrobotnych i stopy bezrobocia w Polsce, zarówno w ujęciu rocznym, jak i miesięcznym. Najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim (18,7%), zachodniopomorskim (16,3%), kujawsko-pomorskim (14,9%) oraz świętokrzyskim (14,6%), natomiast najniższą w województwach: wielkopolskim (7,9%), małopolskim (8,8%) oraz mazowieckim (9,1%). W województwie podkarpackim stopa bezrobocia ukształtowała się w listopadzie 2007 r. na poziomie 14,0%. W stosunku do listopada ubiegłego roku stopa bezrobocia we wszystkich województwach uległa zmniejszeniu¹.

¹ Na podst. informacji GUS, Warszawa grudzień 2007.

Tę spadkową tendencję należy łączyć z ułatwionym dostępem polskiej siły roboczej do rynków pracy niektórych krajów UE-15 i spowodowaną tym faktem migracją zarobkową Polaków, bowiem najważniejszą i niepodlegającą dyskusji korzyścią migracji jest właśnie spadek bezrobocia w kraju pochodzenia migrantów.

Problem zagranicznej migracji zarobkowej dotyczy przede wszystkim regionów południowej i wschodniej Polski, w tym również województwa podkarpackiego. Najwięcej emigrantów zarobkowych (łącznie z emigrantami sezonowymi) pochodzi również z województw: podlaskiego, małopolskiego, lubelskiego, dolnośląskiego oraz kujawsko-pomorskiego. Najmniej osób wyjechało z województwa mazowieckiego i zachodniopomorskiego.

Szacuje się, że od momentu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej ok. 3 mln Polaków przynajmniej przez krótki czas pracowało lub obecnie pracuje za granicą. Przeważająca większość była (lub jest) zatrudniona w jednym z krajów należących do UE, przy czym przesunięciu uległ kierunek migracji zarobkowych. Jeszcze niedawno głównym celem wyjazdów zarobkowych były Niemcy, natomiast obecnie najwięcej Polaków pracuje w Wielkiej Brytanii – która w momencie akcesji Polski do Unii Europejskiej całkowicie udostępniła swój rynek pracy polskiej sile roboczej [Praca..., 2007).

Tabela 3. Miejsce pobytu za granicą osób pozostających poza gospodarstwem domowym (woj. podkarpackie)

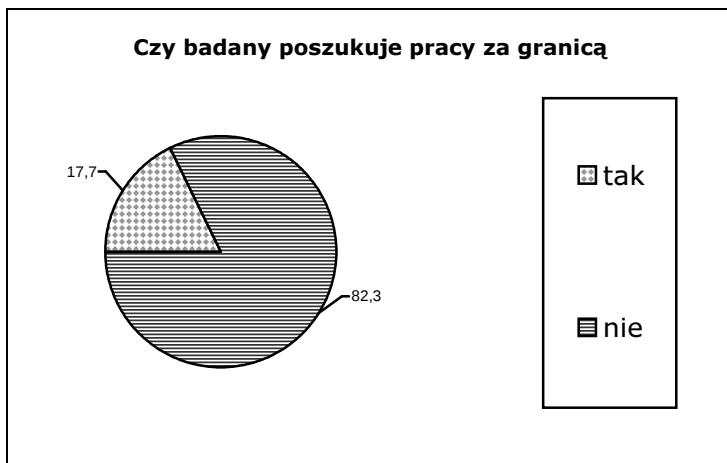
Kraj pobytu	Liczba osób
Anglia	34
Włochy	33
USA	30
Niemcy	19
Francja	12
Irlandia	11
Austria	4
Grecja	4
Hiszpania	2
Norwegia	2
Szwecja	2
Czechy	1
Kosowo	1
Luksemburg	1
Serbia i Czarnogóra	1

Źródło: na podstawie badań nad bezrobociem ukrytym prowadzonych w woj. podkarpackim przez BD Center Rzeszów.

W województwie podkarpackim według danych Urzędu Statystycznego w Rzeszowie (maj 2007 r.) notuje się od kilku lat ujemne saldo migracji. W 2005 r.

w wyniku migracji liczba ludności zmniejszyła się o 2385, natomiast w 2006 r. – o 3990 (co w przeliczeniu na 1000 mieszkańców województwa wynosi 1,9 osób, dla porównania: w kraju – minus 1,0). W ubiegłym roku w województwie podkarpackim zameldowanych zostało na pobyt stały 21,5 tys. osób (z czego 717 osób przybyło z zagranicy). Stanowiło to o 1,2 tys. osób więcej niż w roku 2005. Z kolei za granicę wymeldowało się z pobytu stałego 2800 mieszkańców, tj. 2,5 razy więcej niż w 2005 roku. Województwo częściej opuszczają kobiety (51,9%) oraz osoby zamieszkałe na wsi (51,2%).

Badania prowadzone w woj. podkarpackim w zakresie bezrobocia ukrytego wykazały, że dla większości badanych przyczyną wyjazdu za granicę była praca (ok. 90%). Najwięcej badanych wyjechało w celach zarobkowych do Wlk. Brytanii. Wśród pozostałych krajów docelowych wymienianych przez respondentów znalazły się Włochy, USA, Niemcy (deklarujące utrzymanie najdłuższego okresu przejściowego w dostępie do rynku pracy), Francja i Irlandia (por. tabela 3).



Wykres 1. Poszukiwanie pracy za granicą

Źródło: na podstawie badań nad bezrobociem ukrytym prowadzonych w woj. podkarpackim przez BD Center Rzeszów.

Badania² wykazały, że 179 gospodarstw domowych zostało opuszczonych przez emigrantów zarobkowych. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa, z których poza granicami Polski przebywa jeden domownik (95 gospodarstw domowych). Z dalszych 30 gospodarstw za granicę wyjechało po 2 osoby. Z badań wynika, że co szósty respondent poszukuje pracy poza granicami kraju (por. wykres 1).

² Badania objęły 1099 gospodarstw domowych z Podkarpacia.

PODSUMOWANIE

Podkarpacie w porównaniu z innymi województwami nie należy do najszybszych regionów w kraju z punktu widzenia przedsiębiorstw zewnętrznych, posiada jednak kilka istotnych dla nich atutów. Podkreślić jednak należy, że lokowanie kapitału zagranicznego w województwie podkarpackim związane jest z pojawieniem się bariery jego wejścia w postaci braku odpowiednio wykwalifikowanej kadry pracowników. Sytuacja taka związana jest m.in. z procesem odpływu wykwalifikowanych pracowników na otwarte dla nich rynki: angielski czy irlandzki, gdzie poziom zarobków jest zdecydowanie wyższy niż w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Biuletyn Statystyczny woj. podkarpackiego – IV kwartał 2004, 2005, 2006, 2007*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie.
- Czerwień E., 1999, *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w gospodarce krajów wysoko rozwiniętych*, Zeszyty Naukowe AE w Poznaniu, Poznań.
- Działalność gospodarcza spółek z udziałem kapitału zagranicznego w 2002 r., Informacje i opracowania statystyczne*, 2003, GUS, Warszawa.
- Dziworska K., Szczęciak A., 1996, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce [w:] Analiza wpływu inwestycji zagranicznych na polską gospodarkę*, red. M. Bąk, P. Kulawczuk, PAIZ, Warszawa.
- Guzek M., 2006, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Zarys teorii i polityki handlowej*, PWE, Warszawa.
- Jodłowski A., 1995, *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce jako element kształtowania konkurencyjności*, IRSS, Warszawa.
- Karaszewski W., 2004, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Polska na tle świata*, Zakład Poligraficzno-Wydawniczy „POZKAL”, Toruń.
- Krugman P., Obstfeld M., 2003, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze: teoria i praktyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Limański A., 2003, *Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na gospodarkę kraju przyjmującego*. „Przegląd Organizacji”, nr 3.
- Micek G., 2005, *Rozwój SSE Euro-Park Mielec [w:] Dziesięć lat doświadczeń pierwszej polskiej specjalnej strefy ekonomicznej. Mielec: 1999–2005*, red. G. Domański, K. Gwosdz, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków–Mielec.
- Gwosdz K., Kwiecińska K., *Wpływ SSE Euro-Park Mielec na rynek pracy [w:] Dziesięć lat doświadczeń pierwszej polskiej specjalnej strefy ekonomicznej. Mielec: 1999–2005*, red. G. Domański, K. Gwosdz, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków–Mielec 2005.

- Model monitorowania napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski*, 1998, „Raport” nr 5, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, PAIZ, Warszawa.
- Pakulska T., Poniatowska-Jaksch M., 2004, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Koncentracja kapitału zagranicznego w Polsce*, Monografie i Opracowania 519, Oficyna Wydawnicza AGH, Warszawa.
- Pilarska C., 2005, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w teorii ekonomii*, Wyd. AE, Kraków.
- Praca Polaków za granicą*, 2007, Komunikat z badań CBBOS, BS/40/2007, Warszawa.
- Sobala-Gwosdz A., Działek J., Gwosdz K. i in., 2006, *Inwestycje zagraniczne w województwie podkarpackim do 2005 roku. Lista największych inwestycji zagranicznych w województwie podkarpackim*, Centrum Obsługi Inwestora Rzeszowskiej Agencji Rozwoju Regionalnego, Rzeszów.
- Stan, ruch naturalny i migracje ludności w województwie podkarpackim w 2006 r.*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, maj 2007 r.
- UNCTAD, Ministerstwo Gospodarki, 2002, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne na świecie i w Polsce: tendencje, determinanty i wpływ na gospodarkę*, Instytut Technologii Eksploatacji, Warszawa.
- Witkowska W., 1996, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowo-Wschodniej*, UŁ, Łódź.

Streszczenie

W artykule poddano analizie główne uwarunkowania i kierunki działań związanych z lokowaniem inwestycji zagranicznych w województwie podkarpackim. Dokonano także przestrzennej analizy przedsiębiorczości, w tym funkcjonowania podmiotów z kapitałem zagranicznym oraz określono specyfikę regionalną w tym zakresie. Wskazano także na zakres powiązań występujących między inwestycjami zagranicznymi a odpływem niewykorzystanych zasobów siły roboczej z obszaru województwa podkarpackiego.

Regional Differentiation in Enterprise and Foreign Investment versus Labour Emigration

Summary

Main conditions and directions of actions connected with location of foreign investment in podkarpackie voivodeship were analysed in the paper. The spatial analysis of enterprise, and within this the analysis of functioning of entities with foreign capital was taken and the regional characteristics in this field were specified. There were also pointed out some interrelationships between foreign investment and emigration of free labour from podkarpackie voivodeship.